

**Azərbaycan Respublikası
Daxili İşlər Nazirliyi
Polis Akademiyası**

Kafedra: “Mülki hüquq”

Kommersiya hüququ

fənni üzrə

M Ü H A Z İ R Ə

**Mövzu 11. İnvestisiya fəaliyyətinin hüquqi
tənzimlənməsi**

Tərtib etdi:

Polis Akademiyasının «Mülki hüquq»
kafedrasının dosenti, polis polkovniki,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Rəşad Məmmədov

Azərbaycan Respublikasının DİN-in Polis Akademiyasının «Mülki hüquq» kafedrasının 13 mart 2020-ci il tarixdə keçirilən iclasında müzakirə edilmiş və tədris prosesində istifadəsi məqsədmüvafiq hesab edilmişdir. Protokol № 7, 13 mart 2020-ci il.

Bakı - 2020

Mövzu 11. İnvestisiya fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi

Giriş

Sual 1. İnvestisiya fəaliyyətinin anlayışı, məqsəd və vəzifələri.

Sual 2. İnvestisiya fəaliyyətinin obyektləri və subyektləri .

Sual 3. Xarici investisiyalar və onların strukturu

NƏTİCƏ

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2016.mad. 13, 29, 59.
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı, 2009. Mad. 13, 14.
3. İnvestisiya fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanun. 13 yanvar 1995-ci il.
4. Xarici investisiyanın qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 15 yanvar 1992-ci il.
5. “İnvestisiya fondları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 22 oktyabr tarixli 1101-IIIQ nömrəli Qanunu.
6. S.Z. İsayev “İnvestisiya fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi” Dərs vəsaiti. Bakı. 2010.
7. Şəkərəliyeva Z. A. Keçid iqtisadiyyatında xarici investisiya qoyuluşunun zəruriliyi və onun nəzəri aspektləri . Bakı 2003.
8. İbrahimov F.M. Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilən xarici investisiyalar və onun milli iqtisadiyyatın dirçəlməsində rolu. Bakı 2007.
9. Məmmədov İ.S. Azərbaycan sənayesində investisiya fəaliyyəti və onun təkmilləşdirilməsi.Bakı 2005.
10. Сушкин А.Б. Комментарий к Федеральному закону от 25 февраля 1999 г. № 39-ФЗ «Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений . ООО Новая правовая культура. 2007.
11. Ермаков Д.Н. Инвестиционная деятельность негосударственных пенсионных фондов в реализации региональных и социальных проектов. Дис.. канд. экон. наук.М. 2007
12. Пиняскин О.В. О правовой природе инвестиционной деятельности// Банковское право. 2010. № 2. стр. 15-22.
13. Ратникова Д.С. Правовое регулирование инвестиционной деятельности Российской Федерации: теоретические основы. Автореф. дис. канд. юрид. наук.М. 2011.
14. Антипова О.М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности (анализ теоретических и практических проблем). М., 2007. стр. 18.
15. Доронина Н.Г., Семилютин Н.Г. Государство и регулирование инвестиций. М. 2003.
16. Гушин В.В. Овчинников А.А. Инвестиционное право: Учеб. пособ. М. 2006.

GİRİŞ

Ümumiyyətlə, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində formalaşan münasibətlərin tənzimlənməsi prosesində bir vasitə kimi hüququn tətbiq olunması XX əsrin ikinci yarısından etibarən iqtisadçıların diqqətini cəlb etməyə başlamışdır. Bu özünü hər şeydən əvvəl rəqabətin təmin olunması və onun qorunub saxlanmasında, əmək bazarına müdaxilə edilməsində, qiymətlərin və xarici ticarətin tənzimlənməsi sahəsində daha qabarıq göstərmişdir. Daha sonralar isə hüququn bir təsir vasitəsi kimi üstün jəhətləri, xüsusilə də ümumməcburi xarakteri onun iqtisadi münasibətlərin tənzimlənməsi baxımından yeni keyfiyyət göstərijisi kimi qiymətləndirilmişdir. Məhz bu aspektdən iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində formalaşan münasibətlər kimi investisiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi baxımından da hüquq müstəsna rol oynamaqdadır. Təsadüfi deyildir ki, dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra respublikamızda həyata keçirilən kompleks tədbirlər içərisində ölkənin normal fəaliyyətinin və inkişafının təmin olunması baxımından qanunverijilik bazasının formalaşdırılması prosesi geniş vüsət almış və bu prosesdəyişən iqtisadi mühitə müvafiq olaraq hələ də davam etdirilməkdədir. İqtisadi hadisə və proseslərin məhz hüquqi mexanizmlər əsasında tənzimlənməsi sahəsində baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri, investisiya fəaliyyətinin tənzimlənməsinə də sirayət etmişdir. Ümumilikdə respublikamızda investisiya qoyuluşu ilə əlaqədar fəaliyyət əsasən 1992-ci ildə qəbul edilmiş «Xarici investisiyaların qorunması haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, 1995-ci ildə qəbul edilmiş «İnvestisiya fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, habelə 1999-cu ildə qəbul edilmiş «İnvestisiya fondları haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunları əsasında tənzimlənir. Bununla yanaşı investorların fəaliyyətinin stimullaşdırılması və qanunverijiliklə əlaqələndirilən investisiya risklərinin azaldılması baxımından, digər normativ-hüquqi aktlarda da investisiya qoyuluşu ilə bağlı bir sıra məqamlar öz əksini tapmışdır.

Sual 1. İnvestisiya fəaliyyətinin anlayışı, məqsəd və vəzifələri.

İnvestisiya mühitinin təşəkkülündə müvafiq qanunvericilik bazasının möhkəmləndirilməsi mühüm rol oynayır. Son illərdə bu sahədə görülən işlər müəyyən müsbət nəticələr vermişdir. Hüquqi bazanın formalaşmasında 1995-ci ildə qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasında investisiya fəaliyyəti haqqında” qanunun rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır.

İnvestisiya mühiti uzunmüddətli vəsait qoyuluşu, rəqabət mühitinin inkişafı, antiinhisar tədbirləri, istehsal mənfəət gətirən qoyuluşların təmin edilməsi, onun regionlar və sahələr arasında sərbəst axınından və sair amillərdən asılıdır. Onu da qeyd edək ki, bu mühit həmçinin məqsədyönlü investisiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi üzrə tədbirlər kompleksinin təsiri altında təşəkkül tapır. İnvestisiya mühiti sosial-iqtisadi, siyasi və ya investisiyanı qaytaran maliyyə amillərinin məcmusudur.

Milli iqtisadiyyat üçün önəmli olan cəhət istehsalın artımının təmin edilməsi baxımından investisiya mühitinin təşəkkülüdür. Bu proses kortəbii baş vermir. Bazar avtomatizmi bu problemi həll etmək iqtidarında deyil və atılan müvafiq addımlar investisiya proseslərinin məqsədyönlü intensivləşdirilməsində əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

Digər mühüm amil maliyyə sabitliyidir. Bu sabitliyin əldə olunması xeyli dərəcədə investisiya ehtiyatlarının formalaşması və investisiya layihələrinin səmərəliliyinin təmin olunmasını və ümumən əlverişli investisiya mühitinin şərtləridir.

İnvestisiya mühitinin təşkili xeyli dərəcədə özəl sektorun fəallığından, xüsusi çəkisindən, əlaqələrinin intensivliyindən, kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf səviyyəsindən asılıdır.

İnvestisiya (latınca “invest” sözündən olub, tərcüməsi “geyindirirəm” mənasını verir) mənfəət (gəlir) və ya müəyyən sosial səmərə əldə olunması məqsədilə sahibkarlıq və yaxud digər fəaliyyət növləri obyektlərinə uzun müddətə qoyulan maliyyə vəsaitindən, habelə maddi və intellektual sərvətlərdən ibarətdir. Belə vəsait və sərvətlər aşağıdakılardır :

- pul, məqsədli bank əmanətləri, kreditlər, paylar, səhmlər və başqa qiymətli kağızlar;

- daşınan və daşınmaz əmlak (binalar, qurğular, avadanlıq və başqa maddi sərvətlər);

- müvafiq qaydada rəsmiləşdirilmiş elmi-təcrübi və digər intellektual sərvətlər;

- bu və ya digər istehsal növünün təşkili üçün zəruri olan , ancaq patentləşdirilməmiş, texniki sənədləşdirmə, vərdiş və istehsalat təcrübəsi kimi tərtib edilmiş texniki, texnoloji, kommersiya və digər biliklərin məcmusu (“nau-hau”);

- torpaqdan, sudan və digər təbii ehtiyatlardan, binalardan, qurğulardan, avadanlıqlardan istifadə hüquqları, habelə müəlliflik hüququndan irəli gələn başqa əmlak hüquqları;

- başqa sərvətlər.

Maliyyə baxımından *investisiya* – mənfəət (fayda) əldə edilməsi məqsədilə iqtisadi (təsərrüfat) fəaliyyətinə yönəldilən bütün növ aktivlərdir – vəsaitlərdir. İqtisadi baxımdan *investisiya* - əsas (müəyyən hallarda hətta dövrüyyə) fondlarının yaradılmasına, genişləndirilməsinə, yenidən qurulmasına və rekonstruksiyasına çəkilən xərclərdir.

Bu günə qədər hüququ ədəbiyyatında investisiya fəaliyyətinə anlayışına dair müxtəlif mğvqelər mövcuddur. Belə ki, A.B. Smuşkinin fikrincə, investisiya fəaliyyəti – investorun məqsədlərinə çatmasına yönələn investisiya qoyuluşu prosesi və fəal fəaliyyətdir.¹ Bu zaman, A.V. Mayfat investisiya fəaliyyətini investisiya vəsaitlərinin istifadəsi üzrə hərəkətlərin və investisiya qoyuluşunun məcmusu kimi müəyyən edir² öz növbəsində S.P.Moroz hesab edir ki, investisiya fəaliyyəti investisiya qoyuluşu prosesinin özünü və investisiyaların realizəsinə hədəfdir. Başqa sözlə desək, müəllif investisiya fəaliyyətini investisiya qoyuluşu üzrə proses və onların realizəsi kimi nəzərdən keçirir

Fərqli mövqə tutan D.N.Yermakov isə investisiya fəaliyyətini dar və geniş mənada nəzərdən keçirilməsini təklif edir. Müəllifin fikrincə, geniş mənada investisiya fəaliyyəti dedikdə, gəlir və müsbət sosial səmərə əldə etmək məqsədi ilə investisiya obyektlərinə vəsaitlərin qoyuluşu ilə bağlı olan fəaliyyəti başa düşülür. Dar mənada investisiya fəaliyyəti dedikdə isə investisiya ehtiyatlarının investisiyaya çevrilməsinə yönələn fəaliyyət, başa düşülür. müəllif nələ fəaliyyətin iki mərhələsini müəyyən edir., biribnci mərhələdə isə investisiya qoyuluşun geri götürülməsi və gəlirin əldə edilməsi, bir sözlə investisiya qoyuluşunun son məqsədinə nail olur.³

İnvestisiya fəaliyyətinin anlayışını nəzərdən keçərək O.V.Pinyaskin bu fəaliyyətin aşağıdakı əlamətlərini qeyd edir:

1. İnstansiya fəaliyyəti jər hansı bir obyektə əmlak və əmlak hüquqlarının qoyuluşuna yönələn qanuni fəal fəaliyyətdir.

2. İnvestisiya fəaliyyəti konkret məqsədə yönəlir – gəlirin və ya digər faydalı sosial səmərənin əldə edilməsi;

3. İnvestisiya qoyuluşu perspektiv xarakteri ilə fərqlənir- yəni qoyulmuş məqsədlərə yez bir zamanla deyil, müəyyən dövr ərzində nail olmur;

4. İnvestisiya fəaliyyəti bir çox hallarda qeyri-müəyyənliklə və risk ilə bağlı olan gəlirin əldə edilməməsi, investisiya qoyuluşunun itirilməsinin və ya iqtisadi səmərəyə nail olmaqla gecikmələrin olmamasından ibarətdir;⁴

5. İnvestor, sahibkar-qismində qeydiyyat keçməyən şəxs ola bilər;

6. İnvestiya fəaliyyəti investorun şəxsi marağı ilə şərtlənir;

7. Əmlak, onun mülki-hüquqi müqavilələrin və ya digər əqdlərin bağlanması vasitəsilə investisiya prosesinə qoyulması investisiya hesab olunur;

8. İnvestisiya qismində istifadə edilməsinə imkan verən obyektlərin müəyyən titul əsasında investora mənsub olması;

¹ Сушкин А.Б. Комментарий к Федеральному закону от 25 февраля 1999 г. № 39-ФЗ «Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений». ООО Новая правовая культура. 2007.

² Майфат В.А. Гражданско-правовые конструкции инвестирования: Монография М, Волнарс Клувер. 2006

³ Ермаков Д.Н. Инвестиционная деятельность негосударственных пенсионных фондов в реализации региональных и социальных проектов. Дис.. канд. экон. наук. М. 2007

⁴ Пиняскин О.В. О правовой природе инвестиционной деятельности// Банковское право. 2010. № 2. стр. 15-22.

9. İnvestisiya və pul qiymətləndirilməsinin mövcudluğu və potensial imkanların olması;⁵

Demək olar ki, O.V. Pinyaskinin fikirlərinə uyğun olaraq, D.S.Ratnikova investisiya fəaliyyətinin aşağıdakı əlamətlərini xarakterizə edir:

1. müstəqilliklə xarakterizə olunur;
2. əmlak və əmlak hüquqlarının qoyuluşu ilə bağlıdır;
3. risk ilə bağlıdır;
4. gəlir götürülməsinə yönəlmişdir, o cümlədən digər faydalı səmərə əldə etməsinə yönələ bilər;
5. müəyyən formada həyata keçirilir;
6. alıcı tərəfindən investisiya edilmiş vəsaitlərinin məqsədyönlü istifadəsi ilə öarakterizə olunur;
7. Bur neçı mərhələlər çərçivəsində həyata keçirilir.⁶

Bu günə qədər hüququ ədəbiyyatında investisiya fəaliyyətinə anlayışına dair müxtəlif mğvqələr mövcuddur. Belə ki, A.B. Smuşkinin fikrincə, investisiya fəaliyyəti – investorun məqsədlərinə çatmasına yönələn investisiya qoyuluşu propsi və fəal fəaliyyətdir.⁷ Bu zaman, A.V. Mayfat investisiya fəaliyyətini investisiya vəsaitlərinin istifadəsi üzrə hərəkətlərin və investisiya qoyuluşunun məcmusu kimi müəyyən edir ⁸ öz növbəsində S.P.Moroz hesab edir ki, investisiya fəaliyyəti investisiya qoyuluşu prosesinin özünü və investisiyaların realizəsinəhatə edir. Başqa sözlə desək, müəllif investisiya fəaliyyətini investiasiya qoyuluşu üzrə proses və onların realizəsi kimi nəzərdən keçirir

Fərqli mövqe tutan D.N.Yermakov isə investisiya fəaliyyətini dar və geniş mənada nəzərdən keçirilməsini təklif edir. Müəllifin fikrincə, geniş mənada investisiya fəaliyyəti dedikdə, gəlir və müsbət sosial səmərə əldə etmək məqsədi ilə investisiya obyektlərinə vəsaitlərin qoyuluşu ilə bağlı oılan fəaliyyəti başa düşülür. Dar mənada investisiya fəaliyyəti dedikdə isə investisiya ehtiyatlarının investisiyaya çevrilməsinə yönələn fəaliyyət, başa düşülür. müəllif nelə fəaliyyətin iki mərhələsini müəyyən edir., biribnci mərhələdə isə in vestisiya qoyuluşun geri götürülməsi və gəlirin əldə edilməsi, bir sözlə investisiya qoyuluşunun son məqsədinə nail olur.⁹

Fikrimizcə, investisiya fəaliyyəti sahəsində məsələlərin kompleks şəkildə tədqiq etməkdən öncə, “investisiya”, “investisiya fəaliyyətinin obyekti”, “investisiya fəaliyyəti” anlayışlarının nəzərdən keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəcb edir. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, “investisiya” anlayışı iqtisadi kateqoriya anlayışdır. Ekonomika əsərinin müəllifi K. Makkonell, C. Bryu, U,Şarş, Q.Aleksander, C.Beyli hesab edirlər ki, investisiyanı – ümumi daxili məhsulların

⁶ Ратникова Д.С. Правовое регулирование инвестиционной деятельности Российской Федерации: теоретические основы. Автореф. дис. канд. юрид. наук.М. 2011.

⁷ Сушкин А.Б. Комментарий к Федеральному закону от 25 февраля1999 г. № 39-ФЗ «Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме канительных вложений . ООО Новая правовая культура. 2007.

⁸ Майфат В.А. Гражданско-правовые конструкции инвестирования: Монография М, Волнарс Клувер. 2006

⁹ Ермаков Д.Н Инвестиционная деятельность негосударственных пенсионных фондов в реализации региональных и социальных проектов. Дис.. канд. экон. наук.М. 2007

artırılmasına yönələn vəsaitlərin qoyuluşudur.¹⁰ E.C.Dolan və D.E. Lindsey isə investiyanı – kapital həcminin artırılması kimi başa düşürlər.¹¹ C Keynsin fikrincə isə investiyanı əsas və linvid kapitaldan ibarət olan kapital əmlakın dəyərinin artırılması kimi başa düşülür.¹² Lakin, hüquqi müştəridə investisiya anlayışı iqtisadi kateqoriya kimi təsbit olunan anlayışdan fərqlənir. Belə ki, J.M. Antiqova qeyd edir ki, “investisiya” anlayışına yaxın olan əmlak və intellektual dəyətlər anlayışıdır. Bu zaman, müəllif investisiyanın əlavə əlaməti kimi gəlir və ya faydalı səmərə götürülməsinə gətirib çıxaran sahibkarlıq və digər fəaliyyət obyektlərinə məqsədyönlü qoyuluşunu təsbit edir.¹³

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, doktrinasında investisiyanın mühiyyətinin başa düşülməsi üçün vahid bir fikir bu günə qədər də formalaşmayıb. Bütövlükdə, hüquq ədəbiyyatında investisiyanın anlayışı və mahiyyəti barədə alimlərin mövqelərin üç qrupa ayırmaq olar.

Birinci mövqe müəlliflər hesab edirlər ki, investisiya pul vəsaitlərinin qoyulduğu alətdir. Bu mövqeyi əsasən N.Q.Doronina və N.Q.Semilyutina müdafiə edirlər.¹⁴

İkinci mövqenin müəllifləri isə investisiyanı hərəkət, yəni proses kimi başa düşürlər. Belə ki, V.V.Qaşın və A.A. Ovçinnikov qeyd edirlər ki, investisiya dedikdə, investora məxsus olan mülki-hüquqi obyektlərə sərəncam verilməsi üzrə investorun hərəkətləri başa düşülür.¹⁵

Üçüncü qrup müəlliflərin fikrincə isə, investisiya dedikdə əmlak başa düşülür. Belə ki, T.A. Serebryakovanın fikrincə investisiyalar dövlət tərəfindən təminatlar, imtiyaz də güzəştlər müəyyən edilməsinə münasibətdə gəlir gətirmək və ya digər müsbət səmərəyə nail olmaq məsədi ilə dövlət, fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən əmlakının vətəndaşlara, təşkilatlara və xarici dövlətlərə verilmişdir.¹⁶

Hüququ doktrinasında normativ hüquqi aktlarda tədbir olunan müddəalara əsaslanaraq belə bir fikirdə formalaşmışdır ki, qoyuluşun əsas məqsədi qismində investisiyalar daim gəlir götürülməsinə yönəlmişdir. Bu mövqeyi əsasən V.A. Bublik,¹⁷ A.A.Qoryaqın,¹⁸ V.N.Kokin¹⁹ və digər müəlliflər dəstəkləyirlər.

Hesab edirik ki, bu mövqeyə münasibət bildirmək üçün ilk növbədə investisiya fəaliyyətinin mahiyyətini açıqlamaq lazımdır. Bu halda hesab edirik ki,

¹⁰ Макконелл К., Вресф С., Экономика М., 2003, стр. 137-138. Шарп Н, Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции. М., 2003, стр. 1-4.

¹¹ Долан Э. Дж. Линдсей Д. Рынок: микроэкономическая модель СПб. 1992. стр.13.

¹² Кейс Дж. Общая теория занятости процента и денег. Пер. с англ. Н.Н.Любимова. Под ред. Л.П.Куракова. М. 2000. стр. 54.

¹³ Антипова О.М. Правовые регулирование инвестиционной деятельности (анализ теоретических и практических проблем). М., 2007. стр. 18.

¹⁴ Доронина Н.Г., Семилютин Н.Г. Государство и регулирование инвестиции. М. 2003. стр.10.

¹⁵ Гушин В.В. Овчинников А.А. Инвестиционное право: Учеб. пособ. М. 2006. стр. 72.

¹⁶ Серебрякова Т.А. Регулирование инвестиционной деятельности: финансовое-правовой аспект. Дис. канд. юрид. наук. Саратов, 2002. стр.25.

¹⁷ Бублик В.А. Гражданское-правовое регулирование внешнеэкономической деятельности в Российской Федерации: проблемы теории, законотворчества и право применения. Монография. Екатеринбург. 1999.

¹⁸ Горягин А.А. Административно – правовое регулирование инвестиционной деятельности в Российской Федерации. Автореферат. дис... канд. юрид. наук. М., 2001. стр.8

¹⁹ Кокин В.Н. Защита прав инвестора при недропользовании на условиях соглашения о разделе продукции. Автореферат. дис. канд. юрид. наук. М., 2002. стр.10.

sahibkarlıq fəaliyyətinin anlayışı ilə investisiya fəaliyyətinin anlayışı müqayisə edək. Sahibkarlıq fəaliyyətinin anlayışı “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit olunur. Adı çəkilən Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, sahibkarlıq fəaliyyəti şəxsin müstəqil surətdə həyata keçirdiyi, əsas məqsədi əmlak istifadəsindən, malların istehsalından və (və ya) satışından, işlər görülməsindən və ya xidmətlər göstərilməsindən mənfəət (fərdi sahibkarlar tərəfindən gəlir) götürülməsi olan fəaliyyətdir.

“İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” AR Qanunun 2-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq, investisiya fəaliyyəti investorların investisiya qoyulmuş və onun həyata keçirilməsi olə əlaqədar bütün hərəkətlərinin məcmusudur. Bu halda investisiya fəaliyyətinə verilən anlayışdan onun sahibkarlıq fəaliyyətinə olub-olmamasını açıq-aydın çəkildə müəyyən etməyə imkan vermir. Lakin, “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” AR Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən investisiya - gəlir (mənfəət) və ya sosial səmərə əldə etmək məqsədi ilə sahibkarlıq və digər fəaliyyət növləri obyektlərinə qoyulan müliyyə vəsaitlərindən, habelə maddi və intellektual sərvətlərdən ibarətdir. Verilən anlayışdan belə qənaətə gəlmək olar ki, qanunverici bir tərəfdən açıq-aydın şəkildə investisiya fəaliyyətini sahibkarlıq fəaliyyəti hesab etsə də, digər tərəfdən isə anlayışda istifadə edilər “ və ya sosial səmərə əldə etmək məqsədilə” söz birləşməsi investisiya fəaliyyətinin bir mənalı olaraq sahibkarlıq fəaliyyəti hesab olunmasına məhdudiyət yaradır. Daha dəqiq desək, investisiya fəaliyyəti yalnız gəlir götürmək məqsədini daşımır.

Digər bir tərəfdən hüququ elmində belə bir fikir də irəli sürülür ki, investorun dövlət qeydiyyatından keçməsi çəxburu şərt deyil. Bu mövqeyi A.V.Belitskaya dəstəkləyir.²⁰ Onu da qeyd edək ki, əgər investisiya fəaliyyəti sahibkarlıq fəaliyyəti kimi nəzərdən keçirilsə, bu halda sahibkarlıq fəaliyyəti subyektinin hüquqi statusuna olan qanunvericiliyin, müvafiq tələbləri investora aid edilməlidir.

Y.P.Qubinin və P.Q. Laxnonun fikrincə, dövlət qeydiyyatı sahibkarlıq subyektinin statusunun yaranması üçün zəruri və əsas məqam olmasına baxmayaraq, sahibkarlıq fəaliyyətinin mühüm əlaməti deyildir.²¹ Bu fikirlərlə razılaşmaq olar, lakin eyni zamanda qeyd etməliyik ki, şəxsin sahibkarlıq fəaliyyətinin obyekt qismində olmadan sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi qanunsuz fəaliyyəti hesab olunur. O.M. Antipova “sosial səmərə” anlayışı altında – onun öz məqsədlərinə daha yaxşı şəkildə nail ola bilər.²²

Beləliklə deyilənlərdən belə qənaətə gəlmək olar ki, investorun qarşısına, qoyulduğu vəzifələrdən asılı olaraq qanunverici investisiya qoyuluşunun iki növünü müəyyən edir. Birinci növ investisiya qoyuluşu gəlir götürmək məqsədi ilə kapital qoyuluşudur. İnvestisiya qoyuluşunun digər növü isə digər faqdalı səmərəyə nail olmaq məqsədi ilə investisiya qoyuluşudur. Digər “faqdalı səmərə” anlayışı subyektiv kateqoriyadır və hüququ ədəbiyyatında qeyd olunduğukimi

²⁰ Белицкая А.В. Основы инвестиционного права Российской Федерации // Предпринимательское право. Приложение «Бизнес и право в России и зарубежном». 2012. № 1. стр. 12-22.

²¹ Предпринимательское право Российской Федерации. Учебник/ Под ред. Е.П.юГубина, Т.Г.Дахно, 2-е изд. М. Норма-Инфра-М.2010. стр. 34.

²² Антипова О.М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности. (анализ теоретических и практических проблем). М. Волтерс- Кулвер. 2007.

“investisiya” anlayışının hüquqi tərəfinin əsasına daxil edilə bilməz”²³ Yəni başqa sözlə desək, investisiya fəaliyyətinin müəyyən edici əlamətini xarakterizə etmir.

Nəticədə E.N.Lisitsanın fikirləri ilə razılaşaraq qeyd etmək lazımdır ki, investisiya fəaliyyətinin obyektinin əsas xüsusiyyəti gələcəkdə investora gəlir gətirmək qabiliyyətindən ibarətdir.²⁴ Məhz, kapitalın əsas vəzifəsi bundan ibarətdir. Bu səbəbdən də hesab edirik ki, investisiya obyektinə istənilən investisiya qoyuluşu bütün halalarda gəlir götürməyə yönəlməlidir.

Investisiya anlayışının təhlilinə keçməzdən əvvəl, ilk növbədə “investisiya” termininin etimoloji mənasının üzərində dayansaq daha məqsədemüvafiq olar. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində investisiya – müəyyən bir iş vəsait qoyulması kimi acıqlanır.²⁵ Rus - Azərbaycan izahlı hüququ lüğətində isə investisiya - kapital qoyma, sərmayə qoyma, hər hansı işə, müəssisəyə gəlir götürmə məqsədilə uzun müddətli kapital qoyuluşudur.²⁶

O.V. Borisovanın fikrincə, yüksək investisiya fəallığı – iqtisadiyyatın inkişafının əsas şərtidir. Həmçinin, müəllif hesab edir ki, investisiyalar istehsal prosesinə və sosial sahəyə yeni texnologiyaların tətbiqini stimullaşdırır.²⁷

Hüququ və iqtisadi ədəbiyyatlarda investisiya anlayışına dair geniş yer ayrılışdır. Əsasən də, bu təzahürün geniş yayılması ilə izah olunur. İqtisadi ədəbiyyatda “investisiya” termininin müəyyən edilməsinə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, ədəbiyyatda həm “İnvestisiya”, həm də “kapital qoyuluşu” anlayışlarından istifadə olunur. Buna baxmayaraq, həm “investisiya” həm də “kapital qoyuluşu” anlayışının məzmununda əsas məqsəd – gəlir və ya mənfəətin əldə edilməsidir. Əlbəttə ki, ingilis dilindən tərcümədə “investisiya” kapital qoyuluşu deməkdir. Lakin, bu iki ifadənin eyniləşdirilməsi, məzmun etibarlı ilə bu terminologiyaların eyni olması, heç də doğru olmazdı.²⁸ Belə ki, heç də bütün kapital qoyuluşları investisiya və yaxud bütün hallarda kapital qoyuluşları investisiya hesab olunmur. A.Q.Boqatırov hesab edir ki, investisiyalar - onun bütün təzahürlərinə mülkiyyət təşkil edir.²⁹ J.M. Amanjlovun fikrincə investisiyalar - istehsalın və təkrar istehsalın bütün faktorlarını kompleks şəkildə birləşdirən investisiya prosesidir.

Y.V. İvanov investisiyanın hüquqi təbiəti məsələlərini nəzərdən keçirərək qeyd edir ki, investisiya – fiziki və hüquqi şəxslərin, dövlət və bələdiyyə təşkilatlarının, onların aktivlərinin artırılmasına yönələn sərmayədir.³⁰ Lakin, “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda həm investisiya, həm də investisiya fəaliyyəti anlayışları təsbit olunub. Adı çəkilən

²³ Антипова О.М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности. (анализ теоретических и практических проблем). М. Волтерс- Кулвер. 2007.

²⁴ Лисица В.Н. Правовое регулирование инвестиционных отношений: теория законодательства и практика применения: монография, Рос. акад. наук. Инстит философии и права СОРАН, М-во образования и науки РФ. Новосибирский гос. уни-т. Новосибирск. 2011

²⁵ Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. səh 154.

²⁶ Русско-азербайджанский толковый словарь. стр 242.

²⁷ Борисова О.В. Инвестиционный климат в России: состояние и оценка // Аудит и финансовый анализ. 2015, № 1. стр. 288. ²⁸ Богатырев А.Г. Иностраннные инвестиции: правовое регулирование. М. Российское право. 1996, стр. 73.

²⁸ Богатырев А.Г. Иностраннные инвестиции: правовое регулирование. М. Российское право. 1996, стр. 73.

²⁹ Бабаева Б., Кадыров М. Становление и развитие инвестиционного законодательства. // Юрист. 2007, № 4, стр 23;

³⁰ Иванов Е.В. Гражданско-правовое положение паевых инвестиционных фондов. вопросы теории и практики. Вис. к.ю.н. М.2009, стр.18.

Qanunun 1-ci naddəsinə əsasən, investisiya – gəlir (mənfəət) və ya sosial səmərə əldə etmək məqsədi ilə sahibkarlıq və digər fəaliyyət növləri obyektlərinə qoyulan maliyyə vəsaitlərindən, habelə maddi və intellektual sərvətlərdən ibarətdir.

İnvestisiyaya verilən anlayışından istifadə olunan maliyyə vəsaiti, maddi və intellektual sərvət anlayışına qanunverici aşağıdakıları aid edir:

- pul vəsaiti, məqsədli bank əmanətləri, kreditlər, paylar, səhmlər və digər qiymətli kağızlar;
- daşınar və daşınmaz əmlak (binalar, qurğular, avadanlıq və» başqa maddi sərvətlər);
- müvafiq qaydada rəsmiləşdirilmiş elmi-təcrübi və digər intellektual sərvətlər;
- bu və ya digər istehsal növünün təşkili üçün zəruri olan ancaq patentləşdirilməmiş, texniki sənədləşdirmə, vərdiş və istehsalat-təcrübəsi kimi tərtib edilmiş texniki, texnoloji, kommersiya və digər biliklərin məcmusu («non-hau»);
- torpaqdan, sudan və digər ehtiyatlardan, binalardan, qurğulardan, avadanlıqdan istifadə hüquqları, habelə müəlliflik hüququndan irəli gələn və başqa əmlak hüquqları;
- başqa sərvətlər.

“İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” Qanunun 2-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə müvafiq olaraq, investisiya fəaliyyəti investorların investisiya qoyuluşu və onun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar bütün hərəkətlərin məcmusudur.

Beləliklə, investisiya və investisiya fəaliyyəti anlayışlarının nəzərdən keçirdikdə belə qənaətə gəlmək olar ki, investisiya fəaliyyəti investisiyaların qoyuluşunu və realizəsi üzrə fəaliyyət kimi xarakterizə olunur.

Bu gün hüququ ədəbiyyatında investisiyanın təsnifatının müxtəlif əsasları təsbit olunub. Belə ki, V.Q, Qoqonininin fikrincə, investisiyalar aşağıdakı kimi təsnifatlaşdırılır: müddi (real) investisiyalar (maddi obyektlərə qoyulan investisiyalar);

➤ maliyyə (nominal) investisiyalar (qiymətli kağızlar, paylara qoyulan mülkiyyət);

➤ qeyri-maddi investisiyalar (təkrar istehsalak ümumi şərtlərinə, reklam vasitəsilə bazanın formalaşdırılmasına, elmi-texniki layihələrinə və s.).³¹

İnvestisiyaların təsnifatı məsələsini nəzərdən keçirərkən qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi ədəbiyyatda ənənəvi olaraq, kapitalın əmələ gəlməsinə mənbəyinə görə milli və xarici investisiyalar fərqləndirilir. İnteraktiv təsnifatı məsələsini nəzərdən keçirərək A.Q.Boqatiryov byvestiyanın müəliyyətin (investisiya mənbələləri baxımından) əsas növlərinə müvafiq olaraq təsnifatını aparır. Müəllif investisiyanın ikim növünü təsbit etmişdir: dövlət və özəl investisiyaları. Hətta, müəllif investisiya qoyuluşunun formalarını da iki növə ayırmışdır: ssuda forması(ssuda kapitalı, kredit və borc olan kreditlər) və sahibkarlıq forması (portfel və düzünə investisiya formasında olan sahibkarlıq investisiyaları).

³¹ Богатырев А.Г. Инвестиционное право. М., 1992. стр.18.

S.Z. İsayev isə investiyaları aşağıdakı kimi təşkilatlaşdırır:

1. Əsas kapitala istiqamətlənməsinə görə; maddi (real) investisiyalar, qeyri-maddi (intellektual) investisiyalar, maliyyə (portfel) investisiyalar;
2. reallaşdırma formalarına görə: dövlət və şəxsi investisiyalar;
3. riskin səviyyəsinə görə: etibatlı və riskli investisiyalar;
4. investisiyanın tsiklinə görə: uzunmüddətli və qısa müddətli investisiyalar.³²

Mənbələrinə görə dünya bazarında hərəkətdə olan kapital rəsmi (dövlət) və xüsusi kapital kimi təsnifləşdirilir.

Rəsmi kapital və ya dövlət kapitalı hökumətin və ya hökumətlərarası təşkilatların qərarlarına əsasən xaricə köçürülən və ya ölkəyə qəbul edilən büdcə vəsaitləri olub, bütün dövlət borclarını, ssudaları, yardımları və s. köçürmələri əhatə edir.

BVF, Dünya Bankı kimi beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının kreditləri digər dövlətlərarası təşkilatların vəsaitləri də bu kateqoriyaya aiddir. Bütün hallarda rəsmi kapitalın əsas mənbəyi dövlət büdcəsinin vəsaitləri olduğuna görə, onun xaricə köçürülməsi və ya qəbul edilməsi barədə qərar hökumət və qanunverici orqanın birgə iştirakı ilə qəbul olunur.

Xüsusi kapital – xüsusi firmaların, bankların və s. qeyri-dövlət təşkilatlarının xaricə köçürülən və ya qəbul edilən vəsaitləridir. Bura özəl firmalar tərəfindən həyata keçirilən xarici kapital qoyuluşları, kommersiya kreditləri, bank kreditləri və s. daxildir. Xüsusi kapital hərəkətləri barədə qərarlar müəssisə və təşkilatların rəhbər orqanları tərəfindən qəbul edilir. Onların bu sahədəki fəaliyyəti nisbətən müstəqil olsa da, bütün ölkələrdə dövlət bu və ya digər formada xüsusi kapital qoyuluşu proseslərini tənzimləyir və onlara nəzarət edir. İstifadənin xarakterinə görə kapitalın miqrasiyası aşağıdakı formalarda baş verir: sahibkar kapitalı, ssuda kapitalı, orta və uzunmüddətli kapital, qısa müddətli kapital,

Beynəlxalq kapitalın öyrənilməsi baxımından onların funksional bölgüsü daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Funksional baxımdan, yaxud məqsədlərinə görə xarici kapital qoyuluşları birbaşa və portfel investisiyalarına bölünür.

Birbaşa investisiyalar – xarici investorun kapital qoyuluşu obyektinə olan müəssisə üzərində nəzarət etməsinə imkan verən və uzunmüddətli iqtisadi maraqlar xidmət edən investisiyalardır. Bunlar əsasən xüsusi firmalar tərəfindən həyata keçirilir. **Portfel investisiyalar** – investora real nəzarət imkanı verməyən qiymətli kağızlara qoyulmuş kapital olub, birbaşa investisiyalar kimi çox vaxt özəl firmalar tərəfindən reallaşdırılır. Bununla belə, hər iki tip investisiyalarda dövlət müəssisələrinin iştirakına da bəzən təsadüf olunur. Bu formalar içərisində istər təcrübi, istərsə də nəzəri baxımdan birbaşa və portfel investisiyaları daha böyük rol oynayırlar.

Birbaşa xarici investisiyalı müəssisələrdə, ümumi kapitalın xarici investora məxsus hissəsinin 10 % həcmində müəyyənləşdirilməsi şərtidir. Tədqiqatlar əsasında müəyyənləşmişdir ki, 10 %lik pay, müasir şəraitdə bütövlükdə firmanın fəaliyyətinə nəzarət etməyə imkan verir. Məhz buna görə də qeyd olunan göstərici

³² S.Z. İsayev Investisiya fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi. Dərs dəvəiti. Bakı, "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı, 2011, səh: 10-11.

beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən tövsiyə edilmişdir. Ancaq bəzi ölkələrdə xarici investorun kapitaldakı payı 10%-dən az olarsa, bununla belə, o, müəssisənin fəaliyyətinə nəzarət etmək iqtidarındadırsa, bu cür müəssisə xarici investisiyalı müəssisə hesab edilir. Əksinə xarici investorlar səhmlərin 10%-dən çoxuna malik olmaqla yanaşı firmada həlledici təsirə malik deyilsə, bu cür müəssisə xarici investisiyalı müəssisə kimi qəbul olunmaya bilər.

Nəinki birbaşa və portfel investisiyaları, o cümlədən xarici kapitalın digər formaları arasında da kəskin fərq mövcud deyil. Məsələn, əsas kompaniyanın öz xarici filialına verdiyi kreditlər ssuda kapitalı yox, birbaşa investisiyalar kateqoriyasına aid edilir.

Birbaşa investisiyaların ixracı və idxalının əsas səbəbi firmaların kapitalının elə ölkə və sahədə yerləşdirmək cəhdidir ki, burada o, maksimum mənfəət gətirsin və iqtisadi riskin diversifikasiyasına imkan versin. BMT-nin iqtisadi tədqiqatlar xidmətinin apardığı çoxsaylı araşdırmalar göstərir ki, birbaşa investisiyaların idxalı və ixracının özünəməxsus səbəbləri xeyli dərəcədə idientikdir. Birbaşa investisiya ixracının başlıca səbəbləri bunlardır : texnoloji liderlik, işçilərin ixtisas səviyyəsi, miqyas effekti, firmanın ölçüsü, istehsalın təmərküzləşmə dərəcəsi, təbii resurslardan istifadə imkanları və digər səbəblər

Birbaşa xarici investisiyaların idxalı, dediyimiz kimi təxminən eyni motivlərə əsaslanır. Daha doğrusu, yuxarıdakı səbəblərdən altısı həm də xarici kapital idxalının səbəbləri kimi çıxış edir. Onların ilk üçünün (texnoloji liderlik, işçilərin ixtisas səviyyəsi və reklamda olan üstünlüklər) və beşincinin birbaşa investisiyaların idxalına təsiri ixraca olan təsirlə analojidir. Miqyas effekti və istehsalın təmərküzləşmə dərəcəsi isə investisiya idxalının yox, ixracının amili rolunu oynayır.

1-ci sual üzrə nəticə:

Bu sualda investisiya və investisiya fəaliyyəti anlayışlarının nisbəti məsələlərinə toxunulmuş, investisiya fəaliyyətinin məqsəd və vəzifələri göstərilməklə yanaşı, investisiyaların növləri sadalanaraq şərh verilmişdir.

Sual 2. İnvestisiya fəaliyyətinin obyektləri və subyektləri.

Vəsait qoyuluşunun səmərəli istiqamətinin müəyyənləşdirilməsinin mükəmməl metodoloji təminatı ehtiyacı var. İlk növbədə sahələrin investisiyalaşdırılması üçün cazibədarlığını müəyyən etmək lazım gəlir. Bunun üçün isə informasiya təminatının kafi səviyyəsi tələb olunur. Təəssüf ki ölkəmizdə müvafiq informasiya bazası hələ də tam formalaşmamışdır. Ümumiyyətlə, xarici investisiyaların cəlb edilməsi, informasiya təminatı sahəsində ciddi problemlərin həllini nəzərdə tutur. O cümlədən, informasiya resurslarını idarə edən və onların kommersiyası əsasında istifadəsini həyata keçirən qurumların yenidən təşkilinə ehtiyac hiss olunur.

Müxtəlif səviyyələrdə (ölkə, rayon, müəssisə) bazar haqqında kommersiya, nəqliyyat və telekommunikasiya barədə informasiyanın çatışmaması, xüsusilə kiçik və orta xarici şirkətlər və firmaların investisiya qoyuluşları üçün maneəyə çevrilir.

Sahənin investisiyalaşma üçün cazibədarlığının qiymətləndirilməsi, təbii ki, onun maliyyə-iqtisadi fəaliyyətinin hərtərəfli təhlili sayəsində mümkündür. Bu halda müxtəlif amillərin təsirinin kəmiyyətə qiymətləndirilməsi zəruri olur.

Beynəlxalq təcrübədə iqtisadiyyatın hər hansı bir sahəsinin vəsait qoymaq nöqteyi-nəzərindən əlverişli olub-olmamasını müəyyənləşdirmək üçün əmsallar qrupundan istifadə edirlər. Həmin əmsalların faktiki qiymətləri, normativ və ya böhran vəziyyətini əks etdirən səviyyələrdə tutuşdurulur və nəticə əldə edilir. Təbii ki, bu halda təhlil üçün, hansı əmsalların istifadə ediləcəyi və normativ (və ya böhran) kəmiyyəti təyin edilməlidir.

İnvestisiya mühitinin qiymətləndirilməsində siyasi və iqtisadi sabitlik, qanunvericiliyin mükəmməllik dərəcəsi, vergi sisteminin səmərəliliyi infrastrukturun inkişaf səviyyəsi və s. göstəricilər istifadə edilir. Keçid iqtisadiyyatlı ölkələrdə torpaq üzərində mülkiyyət, girov mexanizminin reallaşması kimi prinsiplə məsələlərdə investorlar birmənalı cavab almadıqda investisiya cəlb edilməsində ciddi problemlər meydana çıxır.

İnvestisiya mühitinin formalaşmasında sığorta sistemi böyük rol oynayır. İnkişaf etmiş ölkələrin sığorta təşkilatlarında külli miqdarda maliyyə ehtiyatlarının toplanması sığortanı fəal investisiya yolu ilə iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsinin mühüm amilinə çevirir.

İnvestisiya fəaliyyəti haqqında AR Qanununun 3-cü maddəsinə müvafiq olaraq, iqtisadiyyatın bütün sahələrində hər hansı əmlak, o cümlədən əsas fondlar və dövrüyyə vəsaiti, qiymətli kağızlar, məqsədli pul əmanətləri, elmi-texniki məhsullar, intellektual sərvətlər, digər mülkiyyət obyektləri, habelə əmlak hüquqları investisiya fəaliyyətinin obyektinə ola bilər. Yaradılması və istifadə edilməsi Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyənləşdirilmiş sanitariya-gigiyena, radiasiya, ekologiya, arxitektura və digər normaların tələblərinə uyğun gəlməyən, habelə vətəndaşların, hüquqi şəxslərin və dövlətin qanunla müdafiə edilən hüquq və mənafelərini eləcə də insanların sağlamlığını, dövlət təhlükəsizliyini pozan, yaxud poza biləcək obyektlərə investisiya qoyulması qadağandır.

İnvestisiya fəaliyyətinin subyektləri **investor** və investisiya fəaliyyətinin **iştirakçılarıdır**. Azərbaycan Respublikasının və xarici ölkələrin vətəndaşları və hüquqi şəxsləri, vətəndaşlığı olmayan şəxslər, habelə dövlətlər investisiya fəaliyyətinin subyektləri ola bilərlər. **İnvestor dedikdə**, özünə məxsus olan, borc götürdüyü və ya cəlb etdiyi maliyyə vəsaitini, maddi və intellektual sərvətləri investisiya fəaliyyəti obyektlərinə qoymaq haqqında qərar qəbul edən, habelə onlardan istifadə olunmasını təmin edən subyektlər başa düşülür. **İnvestisiya fəaliyyətinin iştirakçıları dedikdə**, investisiya niyyətinin həyata keçirilməsini sifarişlərin icraçısı qismində və ya investorların tapşırığı əsasında təmin edən Azərbaycan Respublikasının və xarici dövlətlərin vətəndaşları və hüquqi şəxsləri, habelə vətəndaşlığı olmayan şəxslər başa düşülür.

Azərbaycan Respublikası ərazisində mülkiyyət formasından və təsərrüfat fəaliyyətinin növündən asılı olmayaraq investisiya fəaliyyətinin bütün subyektləri investisiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi sahəsində bərabər hüquqlara malikdirlər.

İnvestor müstəqil surətdə investisiya qoyuluşunun məqsədini, istiqamətini, növünü və həcmi müəyyənləşdirir, onun həyata keçirilməsi üçün müqavilə əsasında, o cümlədən müsabiqə və hərrac yolu ilə fiziki və hüquqi şəxsləri investisiya fəaliyyətinin hər hansı iştirakçısı qismində cəlb edir. İnvestor Azərbaycan Respublikasının ərazisində investisiyanın obyektlərinə və nəticələrinə sahiblik, istifadə və sərəncam vermək, həmçinin investisiya və ticarət əməliyyatları həyata keçirmək hüquqlarına malikdir. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə zidd olmadıqda investorun fiziki və hüquqi şəxslərdən birbaşa və ya vasitəçilik yolu ilə istənilən miqdarda və növdən olan əmlakı tərəflərin müəyyənləşdirdiyi qiymətlərlə və şərtlərlə almaq hüququ vardır.

İnvestisiya fəaliyyətinin subyektləri aşağıdakı vəzifələri daşıyırlar:

1. maliyyə vəsaiti və maddi sərvətlər əsasında həyata keçirdikləri investisiyanın həcmi və maliyyələşdirilməsi mənbəyi barədə yerli banklara və ya maliyyə orqanlarına müvafiq orqanların arayışını təqdim etmək;

2. əsaslı tikinti və icazə tələb edən digər işlər üçün müvafiq dövlət orqanlarından və xüsusi xidmətlərdən zəruri icazə və ya razılıq almaq;

3. texnoloji, sanitariya-gigiyena, radiasiya, ekologiya və arxitektura tələblərinə əməl edilməsi baxımından investisiya layihələri üçün ekspertiza rəyi almaq;

4. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada müəyyənləşdirilən norma və standartlara, habelə beynəlxalq norma və standartlara əməl etmək;

5. dövlət orqanlarının və vəzifəli şəxslərin öz səlahiyyətləri daxilində, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik aktlarına uyğun verdikləri tələbləri yerinə yetirmək;

6. müəyyənləşdirilmiş qaydada *maliyyə* və statistika hesabatları təqdim etmək;

7. haqsız rəqabətə yol verməmək və antiinhisar tənzimlənməsinin tələblərinə əməl etmək.

İnvestisiya fəaliyyətinin subyektlərində biri də **investisiya fondlarıdır**. Hüququ elmində isə investisiya fondlarının anlayışına dair bu günü qədər vahid bir fikir formalaşmayıb. Buna əsas səbəb kimi isə investisiya anlayışının qeyri-müəyyənliyidir. Çünki, bu anlayış daha çox iqtisadi anlayışdır, nəinki hüquqi və hüquq elmində də kifayət dərəcədə işlənilməmişdir.

Hesab edirik ki, investisiya fondlarının anlayışını istifadə etməkdən ötrü, ilk növbədə investisiya fondlarının funksiyalarını başa düşmək, investisiya fondlarının müasir hüquqda fərqləndirilən növlərini bilmək zəruridir. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, hüququ elmində “suveren investisiya fondları” anlayışına da tez tez rast gənilir. V. Puqininin fikrincə, suveren investisiya fondları söz birləşməsi hər hansı bir dövlətə məxsus olan suveren fondun adlandırılması üçün investisiya bankları tərəfindən düşünülmüşdür.³³ Belə fondlar adətən ictimai sektora artıq likvidlik hesabına və Mərkəzi Bankın ehtiyatı hesabına təşkil olunur.³⁴ Suveren fondlar müxtlif aktivlərdə yatırılan və dövlət tərəfindən idarə olunan maliyyə alətləridir. Qeyd etmək lazımdır ki, hüquq ədəbiyyatlarında “Suveren investisiya fondu”na dair digər anlayışlara da rast gəlinir. Belə ki, M.V. Kaurakova hesab edir ki, “...investisiya fondları – şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin azad inkişafını təmin etmək məqsədilə transsərhəd əsasında kommersiya fəaliyyətində iştirak etmək hüququ olmaqla publik məqsədlərə çatmaqdan ötrü dövlət tərəfindən yaradılan hüquqi şəxslərdir.”³⁵

İnvestisiya fondları adətən, investisiya fondlarının obyektləri hesab edilən aktivlərə görə və fondlar tərəfindən istifadə olunan investisiya strategiyasına görə təsnifatlaşdırılır. İqtisadiyyatda investisiya fondlarının rolunu nəzərdən keçirdikdə qeyd etmək lazımdır ki, investisiya fondları ildən ilə dünya iqtisadiyyatında böyük rol oynayır. A.S. Jeqalova qeyd edir ki, müasir dünyada paylı investisiya fondlarının aktivlərinin payı inkişaf etmiş ölkələrdə ÜDM-in 15-30%-i təşkil edir.³⁶ V.İ. Qavrilyukun fikrincə, investisiya fondları – bütün dünyada investisiya qoyuluşunun fiziki şəxslər tərəfindən daha tez tez istifadə olunan alətlərdən biridir.³⁷ F.İ. Fridmanın fikrincə, investisiya fondlarının funksiyaları aşağıdakılardır.

1. Pul vəsaitlərinin investisiyası;
2. Əhalinin əmanətlərinin saxlanması;
3. Qeyri-dövlət pensiya fondlarının aktivlərinin suveren investisiya fondları, sığorta şirkətləri tərəfindən cəlb edilən pul vəsaitlərinin idarə edilməsi;
4. Qiymətli kağızlar bazarının likvidliyinin yüksəldilməsi;
5. Qiymətli kağızlar bazarının dəyişkənliyinin azaldılması;
6. Kredit bazarında faiz dərəcələrinin aşağı salınması;
7. Elmi və texniki inkişafın maliyyələşdirilməsi;

³³ Пунин В. Суверенные инвестиционные фонды. определения и основы функционирования // Международная экономика – 2008. № 10. стр: 56

³⁴ Yənə orada. səh. 51.

³⁵ Кауракова М.В. Трансграничный инвестиционный фонд как субъект инвестиционных отношений. Автореферат на соиск. учен. ст. канд. юрид. наук. М. 2014. стр.9.

³⁶ Жигалова А.С. Паевые инвестиционные фонды в системе коллективного инвестирования в Российской Федерации. Автореферат дис.. канд. экон. наук. Самарский Государственный Экономический Университет. Самара, 2014, стр. 3.

³⁷ Гаврилюк В.И. Паевые инвестиционные фонды в РФ: хронологический сред развития индустрии // Вестник КЭУ. 2012. № 10, 3.66.

İnvestisiya fondlarının təşkili, fəaliyyəti “İnvestisiya fondları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzim olunur. “İnvestisiya fondları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 1-ci maddəsinə əsasən, **investisiya fondu dedikdə**, səhmdar və ya paylı investisiya fondu formasında yaradılan, vəsaitlərin cəlb edilib mənfəət əldə edilməsi məqsədi ilə investisiya bəyannaməsində nəzərdə tutulmuş qaydada yatırılması ilə məşğul olan maliyyə qurumudur. İnvestisiya fondları iki növə ayrılır: **səhmdar investisiya fondu** və **paylı investisiya fondu**. **Səhmdar investisiya fondu** - səhmdar investisiya fondu fəaliyyəti üçün *lisenziyaya* malik olan, fəaliyyətinin müstəsna predmeti səhmlərinin yerləşdirilməsindən əldə edilən pul vəsaitlərinin investisiya bəyannaməsi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada qiymətli kağızlara və digər əmlaka yatırılmasından mənfəət əldə edilməsi olan açıq səhmdar cəmiyyətidir. **Paylı investisiya fondu** - ümumi paylı mülkiyyət hüququ əsasında investisiya fond paylarının sahiblərinə məxsus və investisiya fondunun idarəçisinin idarəetməsində olan əmlak toplusudur. Paylı investisiya fondu hüquqi şəxs statusuna malik deyil və onun aktivləri paylarının satışından daxil olan pul vəsaitlərindən, həmin vəsaitlərin investisiyası nəticəsində əldə olunan digər aktivlərdən ibarətdir. Paylı investisiya fondu açıq, qapalı və interval formada yaradıla bilər. Paylı investisiya fondu özü-özlüyündə üç növə ayrılır:

- **açıq paylı investisiya fondu** – paylarının satışını və geri satın alınmasını həftədə bir dəfədən az olmamaq şərti ilə həyata keçirən və aktivləri yalnız pul vəsaitləri və qiymətli kağızlardan ibarət olan paylı investisiya fondudur;

- **interval paylı investisiya fondu** – paylarının satışını və geri satın alınmasını ildə bir dəfədən az olmamaq şərti ilə həyata keçirən və aktivləri yalnız pul vəsaitləri və qiymətli kağızlardan ibarət olan paylı investisiya fondudur;

- **qapalı paylı investisiya fondu** – paylarının satışını və geri satın alınmasını fondun fəaliyyət müddətinin sonunda, qanunla müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirən və aktivləri yalnız pul vəsaitləri, qiymətli kağızlar və daşınmaz əmlakdan ibarət olan paylı investisiya fondudur.

Səhmdar investisiya fondunun adında “səhmdar investisiya fondu”, paylı investisiya fondunun adında isə “paylı investisiya fondu” sözləri olmalı və paylı investisiya fondunun açıq, interval və ya qapalı olması göstərilməlidir.

Səhmdar investisiya fondu azı üç hüquqi və (və ya) fiziki şəxs tərəfindən açıq səhmdar cəmiyyəti formasında yaradılır. Səhmdar investisiya fondu **Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı** tərəfindən verilmiş lisenziya əsasında fəaliyyət göstərir. Səhmdar investisiya fondunun nizamnamə kapitalının minimum miqdarı və onun formalaşdırması qaydaları Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı tərəfindən müəyyən edilir. Qanunvericiliyə əsasən səhmdar investisiya fondu sahibkarlıq fəaliyyətinin digər növləri ilə məşğul ola bilməz. Səhmdar investisiya fondunun investisiya məqsədləri üçün nəzərdə tutulmuş aktivləri müqavilə əsasında idarəçi tərəfindən idarə edilir. Həmçinin, səhmdar investisiya fondu törəmə müəssisələr yarada, adi adlı səhmlərdən başqa digər qiymətli kağızlar buraxa bilməz.

Səhmdar investisiya fondunun səhmdarlarının ümumi yığıncağının müstəsna səlahiyyətlərinə aşağıdakılar aiddir:

- ❖ idarəçinin və ya depozitarın dəyişdirilməsi barədə qərarın qəbul edilməsi;
- ❖ fondun xərclərinin artırılması barədə qərarın qəbul edilməsi.

Səhmdar investisiya fondunda tərkibi tək sayda, azı üç fiziki şəxsdən ibarət olmaqla müşahidə şurası yaradılmalıdır. Müşahidə şurasının üzvlərindən azı biri səhmdar investisiya fonduna aidiyyəti şəxs olmayan müstəqil şəxs olmalıdır. Səhmdar investisiya fondu ilə müvafiq müqavilələr bağlamış idarəçi, depozitar, auditor və qiymətləndirici, habelə onlara aidiyyəti olan şəxslər və onların nümayəndələri səhmdar investisiya fondunun müşahidə şurasının üzvü ola bilməz. Səhmdar investisiya fondu ilə müvafiq müqavilələr bağlamış idarəçinin, depozitarın, auditorun və qiymətləndiricinin əməkdaşları, habelə onlara aidiyyəti olan şəxslər səhmdar investisiya fondunun icra orqanının üzvü ola bilməzlər.

Paylı investisiya fondu açıq, interval və ya qapalı formada yaradılır. Paylı investisiya fondunun yaradılması barədə qərar idarəçi tərəfindən qəbul edilir. İdarəçi paylı investisiya fondunun idarə edilməsi qaydalarına müvafiq olaraq fondu təşkil edən bütün əmlak hüquqlarını payçıların xeyrinə həyata keçirir. İdarəçi paylı investisiya fondunun əmlakı ilə bağlı fondun idarə edilməsi qaydalarına zidd olmayan əqdlər bağlayır. Bu əqdlər idarəçi tərəfindən, onun hansı paylı investisiya fondunun adından çıxış etdiyi göstərilməklə bağlanılır. Paylı investisiya fondunun formalaşdırılmasının baş tutmuş hesab edilməsi üçün yetərli olan kapitalın minimum həcminə dair tələblər Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı tərəfindən müəyyən edilir.

Paylı investisiya fondunun idarə edilməsi qaydaları şərtləri paylı investisiya fondunun idarəçisi tərəfindən müəyyən edilən, yalnız dövlət qeydiyyatına alındıqdan sonra müvafiq hüquqi nəticələr yarada bilən, investisiya fond payının alınması ilə investor və idarəçinin qarşılıqlı hüquq və vəzifələrini müəyyən edən sənəddir. Paylı investisiya fondunun idarə edilməsi qaydalarında aşağıdakılar əks etdirilməlidir:

- fondun tam adı və forması (açıq, interval və ya qapalı);
- idarəçinin, depozitarın və auditorun tam adı, yerləşdiyi ünvan və lisenziyanın rekvizitləri;
- qiymətləndiricinin (olduqda) tam adı və hüquqi ünvanı;
- investisiya bəyannaməsi;
- fondu təşkil edəcək pul vəsaitlərinin fondun formalaşdırılmasının baş tutmuş hesab olunması üçün yetərli, *maliyyə bazarlarına nəzarət orqanı* tərəfindən müəyyən edilmiş minimum miqdardan az olmayan miqdarı;
- fondun formalaşdırılması müddəti;
- emissiya edilən payların sayı;
- fondun formalaşdırılması müddəti ərzində bir payın dəyəri;
- idarəçinin hüquq və vəzifələri;
- pay sahiblərinin hüquqları;
- fondun fəaliyyət müddəti və ya onun müddətsiz fəaliyyət göstərməsi barədə qeyd;
- payların alınması və geri satılmasına dair sifarişlərin verilməsi və icra olunması qaydaları və müddətləri;

- bir investorun fonda daxil edilməsi üçün tələb edilən vəsaitlərin və ya payların minimum miqdarı;
- payların alınması ilə bağlı idarəçiyə verilmiş pul vəsaitlərinin fondun tərkibinə daxil edilməsi qaydası;
- payın cari dəyərinin hesablanması qaydası;
- pay sahiblərinin reyestrində mülkiyyət hüquqlarının ötürülməsinin qeydiyyatı qaydası;
- fondun aktivləri hesabına idarəçiyə, depozitara və digər şəxslərə ödənilməli olan mükafatların, xərclərin və xidmət haqlarının hesablanma qaydası və maksimum həcmi (fondun aktivlərinə nisbətən faizlə);
- fondun fəaliyyəti haqqında məlumatların açıqlanması qaydası;
- fondun aktivlərinin ölkədən kənar yerləşdirilməsi nəzərdə tutulduqda, aktivlərin xarici idarəçinin idarə edilməsinə verilməsi qaydası;
- fondun ləğvi ilə bağlı idarəçi tərəfindən müvafiq tədbirlərin görülməsi qaydası (o cümlədən, idarəçinin lisenziyasının ləğv edilməsi halında);
- fondan və pay sahiblərindən vergilərin tutulması rejimi barədə məlumat;
- paylı investisiya fondunun formalaşdırılması baş tutmadıqda, qoyulmuş vəsaitlərin geri qaytarılmasının formaları və qaydaları;
- qanunvericiliklə müəyyən edilmiş digər məlumatlar.

Paylar bilavasitə idarəçi tərəfindən və ya investisiya şirkətinin vasitəsi ilə, investisiya fondunun aktivləri hesabına geri satın alınma bilər. Paylı investisiya fondunun formalaşdırılması müddətində payların geri satın alınmasına yol verilmir. Fondun formalaşdırılması müddəti istisna olmaqla, payların geri satın alınması payların satışı ilə eyni zamanda həyata keçirilməlidir.

2-ci sual nəticə:

Bu sualda investisiya fəaliyyətinin obyektləri göstərilmiş, subyektləri investor və investisiya fəaliyyətinin iştirakçıları olmaqla, onların hüquq və vəzifələri təsbit olunmuşdur. Eyni zamanda, bu sualda investisiya fondlarının anlayışı verilmiş, onların növləri, təşkili və idarə edilməsi məsələləri təsbit olunmuşdur.

Sual 3. Xarici investisiyalar və onların strukturu

1994-cü ildən başlayaraq qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığa əsaslanan “açıq qapı” siyasətinin həyata keçirilməsi, xarici investisiyaların qorunmasına təminat verilməsi və sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli mühitin yaradılması nəticəsində Azərbaycanın milli iqtisadiyyatına qoyulan xarici investisiyaların həcmi ildən-ilə sürətlə artmaqdadır. “Əsrin kontraktı” adlanan neft müqavilələrinin bağlanması ilə 20 sentyabr 1994-cü ildən start götürən və ölkəmizə xarici sərmayə axını ilk illərdə əsasən Azərbaycanın neft sektoruna yönəldilsə, sonralar iqtisadiyyatın digər sahələrinə yönəldilmişdir. Göründüyü kimi, xarici kapitalın ölkəmizə axını, xarici investorlarda marağı getdikcə artırır. Bu bilavasitə Azərbaycanın zəngin təbii ehtiyatlarının, xammal resurslarının olması ilə yanaşı, kifayət qədər ucuz işçi qüvvəsinin olması, eyni zamanda ixtisaslı, elmi-texniki kadr potensialının mövcudluğu, Azərbaycanın tutduğu coğrafi mövqeyi-nəqliyyat əlaqələri və onun məhsullarını dünya bazarına çıxara bilməsi üçün əlverişli şəraitin olması ilə əlaqələndirir.

Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşlarını, Azərbaycanın təbii resursları və daxili bazarına yol tapmaq üsulu hesab edən iri transmilli korporasiyaların fəallığı. Azərbaycan Respublikasına investisiyalar onlar üçün qlobal uzunmüddətli investisiya strategiyasının nisbətən böyük olmayan hissəsidir, bu da onları yüksək risklə və qoyuluşların müvəqqəti mənfəətsizliyə barışmağa sövq edir. Bu sıradan olan xarici investorlara Azərbaycan Respublikası yanacaq energetika kompleksində “EKSON”, “AMOKO”, “RAMKO”, “Energetika Kompani”, “Statoyl”, “Bi-Pi AMOKO”, “Şevron”, “TRAO”, “Britş Petroleum”, “Likoyl”, “Penzoyl” və s.

Xarici ölkələrdə Azərbaycan diasporunun nümayəndəliklərindən olan investorlar, həmçinin Azərbaycan Respublikasından qanunsuz xaricə aparılmış və orada qanuniləşdirilmiş kapitalı qoyan şirkətdir. Bu cür investorlar üçün ilk növbədə, yüksək rentabelli və sürətlə ödənilən layihələrə qoyuluşlar xarakterikdir; Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan investisiyaların risk dərəcəsi, xarici investorlar üçün yerli spesifikanı yaxşı bilməmələri, ölkədə geniş iş və status əlaqələrinin olmaması hesabına xeyli yüksəlir. Investorların bütün göstərilən kateqoriyaları praktiki olaraq öz investisiyalarını daha ağır iqtisadi vəziyyətdə olan qoyuluşlarına məxsus ümumi risklərlə yanaşı, investorları aşağı rentabellik səviyyəsi qorxudur və Azərbaycanın maşınqayırma və metallurgiya müəssisələrinin əksəriyyəti üçün xarakterik olan müəssisələrin texniki cəhətdən yenidən qurulması üzrə uzunmüddətli investisiya proqramlarının zəruriliyi, daha sabit iqtisadiyyatı olan ölkələr tərəfindən yüksək rəqabət qorxudur.

Xarici investisiyaların cəlb edilməsinin başlıca şərti investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasıdır, bu prosesin təmin olunmasının əsas amili hüquqi bazanın möhkəmləndirilməsidir. Bu zaman – hüquqi normalarda nəzərdə tutulan dəyişikliklər haqqında sahibkarların qabaqcadan məlumatlandırılması və investorların fəaliyyətinə ekoloji reqlament qoyulması məsələləri diqqət mərkəzində olmalıdır. Artıq sırr deyildir ki, xarici investorların ekoloji reqlamentlərdəki boşluqlardan sui-istifadə etməsi nadir hal deyildir.

Əlbəttə nəzərə almaq lazımdır ki, xarici investisiyalaşdırma münasibətlərinin özünəməxsusluğu bu münasibətlərə hüquqi vasitələrin böyük qismini, yəni həm milli hüquq, həm də beynəlxalq hüquq tənzimlənməsini, başqa sözlə, hüququn iki sisteminin – milli və beynəlxalq hüququn tətbiqini zəruri edir.

İnvestisiya monitorinqinin milli sisteminin yaradılması əlverişli investisiya mühitinin təminatında az rol oynamır.

Monitorinq investisiya fəaliyyətində qoyuluşların artmasının onlardan əlavə edilən gəlirlərin artması ilə müşayiət olunması faktını aşkara çıxarmaq və təsdiqləmək vəzifəsini yerinə yetirməlidir.

İnvestisiya mühitinin qiymətləndirilməsində daxili qurumların daha fəal iştirakı yalnız işin xeyrinədir. Belə ki, bu halda xarici investorlar əcnəbi ekspertlərin və konsaltinq firmaların qiymətləri ilə kifayətlənməzlər.

Xarici investisiyanın qorunması haqqında AR Qanununun 2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikasında xarici investorlar aşağıdakılar ola bilər:

1. xarici hüquqi şəxslər;
2. xarici vətəndaşlar, vətəndaşlıq olmayan şəxslər və xaricdə daimi yaşayış yeri olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları; bu şərtlə ki, onlar vətəndaş olduqları və ya daimi yaşadıkları ölkədə təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün qeydə alınmış olsunlar;
3. xarici dövlətlər;
4. beynəlxalq təşkilatlar.

Xarici investorların mənfəət əldə etmək məqsədilə sahibkarlıq fəaliyyəti və başqa növ fəaliyyət obyektlərinə qoyduqları əmlakın və əmlak hüquqlarının bütün növləri, o cümlədən intellektual fəaliyyətin nəticələrinə hüquqlar və əşya hüquqlarına aid olmayan digər hüquqlar xarici investisiyadır.

Xarici investorlar Azərbaycan Respublikası ərazisində aşağıdakı yolla investisiya qoya bilərlər:

1. Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxsləri və vətəndaşları ilə birlikdə yaradılan müəssisələrdə, təşkilatlarda payçılıq iştirakı;
2. tamamilə xarici investorlara məxsus olan müəssisələr yaradılması;
3. müəssisələrin, əmlak komplekslərinin, binaların, qurğuların, müəssisələrdə iştirak payının, səhmlərin, istiqrazların və digər qiymətli kağızların, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq surətdə xarici investorlara məxsus ola bilən başqa əmlakın əldə edilməsi;
4. torpaqdan və başqa təbii ehtiyatlardan istifadə hüquqlarının, habelə digər əmlak hüquqlarının əldə edilməsi;
5. Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxsləri və vətəndaşları ilə xarici investisiya qoyuluşunun başqa formalarını nəzərdə tutan müqavilələr bağlanması.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində xarici investisiya hüquqi cəhətdən tam və qeyd-şərtsiz müdafiə olunur. Azərbaycan Respublikasının sonrakı qanunvericiliyi investisiya qoyuluşu şəraitini pisləşdirdikdə **on il ərzində** xarici investisiyaya investisiyanın qoyulduğu zaman qüvvədə olmuş qanunvericilik tətbiq edilir.

Lakin, bu, müdafiənin, milli təhlükəsizliyin və ictimai qaydanın təmin olunması, kredit və maliyyə, ətraf mühitin, əhalinin əxlaq və sağlamlığının mühafizəsi barəsində Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin dəyişdirilməsinə şamil edilmir. İnvestisiya fəaliyyətinə xitam verildikdə xarici investora hüququ var ki, ona çatası investisiyanı və investisiya ilə əlaqədar gəlirləri investisiya fəaliyyətinə xitam verildiyi zaman real dəyər üzrə pul və əmtəə formasında alsın.

Müvafiq vergi və rüsumları ödədikdən sonra xarici investorların investisiya ilə əlaqədar qanuni əsaslarla xarici valyuta şəklində əldə etdikləri gəlirləri və başqa məbləğləri, o cümlədən kompensasiyaları və zərərin ödənilməsi məbləğlərini xaricə köçürməsinə təminat verilir. Azərbaycan Respublikası ərazisində xarici investorların götürdükləri mənfəət həmin pul vahidi şəklində yenidən investisiya kimi qoyula bilər, Azərbaycan Respublikasının banklarında saxlana bilər, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının müəyyən etdiyi qaydada və şərtlərlə xarici valyuta almaq üçün sərf edilə bilər. Xarici investisiyalı müəssisələr səhmdar cəmiyyətləri, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlər, digər təsərrüfat cəmiyyətləri və ortaqlıqları şəklində, habelə Azərbaycan Respublikasının (qanunvericiliyinə zidd olmayan hər hansı başqa formalarda) yaradılır.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində aşağıdakı müəssisələr yaradıla və fəaliyyət göstərə bilər:

- xarici investorların pay iştirakı ilə müəssisələr (birgə müəssisələr);
- tamamilə xarici investora məxsus olan müəssisələr (xarici müəssisələr);
- xarici hüquqi şəxslərin nümayəndəlikləri (büroları, kontorları, agentlikləri).

Birgə və xarici müəssisələr Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxsləridir. Xarici investisiyalı müəssisələrin yaradılması qaydası Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Xarici investisiyalı bankların yaradılmasının xüsusiyyətləri Azərbaycan Respublikasının banklar və bank fəaliyyəti haqqında qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir. Azərbaycan Respublikasında xarici investisiyalı müəssisələrin uçuğu müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən aparılır.

Xarici investisiyalı müəssisələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktlarında nəzərdə tutulmuş şərtlərlə və qaydada birləşib assosiasiyalar, konsernlər, konsorsiumlar və başqa birliklər yarada bilər.

Belə müəssisələr əvvəllər yaradılmış birliklərə daxil ola bilər.

Xarici investisiyalı müəssisələrdə nizamnamə fondunun 25 faizindək məbləğdə ehtiyat fondu yaradılır. Ehtiyat fondu illik ayırmalar yolu ilə yaradılır. Ayırmaların məbləğini və valyutanın növünü müəssisə müstəqil müəyyən edir.

Tamamilə xarici investora məxsus müəssisələr və nizamnamə-fondunun 30 faizindən çoxu (xarici investisiyadan ibarət olan müəssisələr öz istehsal etdikləri məhsulu (işləri, xidmətləri) lisenziyasız ixrac edə bilərlər. Xarici investisiyalı müəssisə özünün təsərrüfat fəaliyyəti üçün məhsulu (işləri, xidmətləri) lisenziyasız idxal edə bilər. Məhsulun (işlərin, xidmətlərin) xarici investisiyalı müəssisələrin istehsal etdiyi məhsula aid edilməsi qaydasını Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti müəyyən edir. Xarici investisiyalı müəssisələrin

öz məhsulunu ixrac etməkdən valyuta ilə əldə etdikləri satış pulu onların sərəncamında qalır.

Birgə müəssisənin nizamnamə fonduna xarici investorun əmanəti kimi və ya tamamilə xarici investora məxsus müəssisənin yaradılması üçün Azərbaycan Respublikasına gətirilən əmlak gömrük rüsumundan azad edilir. Xarici investisiyalı müəssisənin əcnəbi işçilərinin öz ehtiyacları üçün Azərbaycan Respublikasına gətirdikləri əmlak gömrük rüsumundan azad edilir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə məcburi sığortalama nəzərdə tutulmadıqda, xarici investisiyalı müəssisə öz əmlakının, istehsal, maliyyə və başqa risklərinin sığortalanıb sığortalanmayacağını özü həll edir. Xarici investisiyalı müəssisələr, habelə xarici investorlar Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilən vergiləri ödəyirlər.

Xarici investisiyalı müəssisə götürdüyü öhdəliklərin bütün növlərini təmin etmək, o cümlədən borc vəsaiti cəlb etmək üçün öz əmlakından istifadə edə bilər. Öhdəlikləri təmin etmək üçün o, binalar, qurğular, avadanlıq üzərində əmlak hüquqlarından və digər əmlak hüquqlarından, o cümlədən torpaqdan istifadə hüququndan istifadə edə bilər.

Xarici investorlara münasibət çoxsaylı və müxtəlif səviyyəli amillərin təsiri altında formalaşır. Lakin dünyada hazırkı iqtisadi reallıq integrativ əlaqələrin xüsusilə kapital axını baxımından əlaqələrin intensivləşdirilməsinin əlverişliliyi haqqında arqumentlərə malikdir. Belə ki, xarici şirkətlərin iştirakı ölkəyə ən müasir texnologiyaları və müvafiq idarəetmə vərdişlərini gətirir. Bu, xarici bazara çıxmağı da asanlaşdırır, məşğulluğu artırır və yerli istehsalın inkişafına səbəb olur.

Müasir dünyada investisiya prosesi transmilli korporasiyaların iştirakı olmadan demək olar ki, baş vermir. Hazırda investisiya proseslərinin xüsusiyyətlərindən biri odur ki, istehsalat və kommertiya fəaliyyəti üçün sadəcə investisiyalar deyil, elmi-texniki innovasiya nailiyyətləri, ətraf-mühitə zərər verməyən tullantısız texnologiyaları reallaşdıran investisiyalar tələb olunur. Təsadüfi deyildir ki, investisiya siyasəti elm və texnikanın ən mühüm nailiyyətlərinə əsaslanır. Məhz buna görə də investisiyaların cəlb edilməsi ümumi dövlət siyasətinin ən mühüm istiqamətlərindən biri sayılır.

Vergi rejiminin sabitliyini hüquqi və təşkilati şəraitin əsas tərkib hissəsi kimi, yalnız normal bazar mühitində, özü də ciddi qeyd şərtlərlə qəbul etmək olar. Ölkənin nüfuzlu kommertiya risklərinin səviyyəsindən daha çox, siyasi risklərin səviyyəsindən və səciyyəsiindən asılıdır. Bütün kommertiya əməliyyatları üçün dövlət zəmanəti və ona yaxın təminatı nəzərdə tutmaq isə keçid dövründə qeyri – real və azad iqtisadiyyat prinsiplərinə ziddir.

Milli iqtisadiyyatda xarici kapitalın cəlb olunması sahəsində dövlətin investisiya siyasətində rolu aşağıdakı əsas prinsip və istiqamətlər üzrə reallaşdırılmalıdır :

- konkret layihə üçün xarici investisiyaların cəlb olunmasının daha səmərəli formalarının istifadə edilməsi ;
- ölkədə xarici investisiyanın sığortalanması və müdafiə edilməsi ;
- xarici investisiyalar üzrə girov əməliyyatının təşkili ;

- xarici investora investisiyalaşma şəraiti haqqında sorğu materiallarının çatdırılması, mövcud investisiya layihələri üzrə məlumat bankının formalaşması ;
- xarici investisiyaların cəlb olunması üçün beynəlxalq konsorsiumlar, vauçer fondları və lizinq şirkətlərinin yaradılması ;
- beynəlxalq maliyyə institutları və təşkilatları ilə investisiya əməkdaşlığının inkişafı ;
- ölkədən daşınan kapitalın təhlükəsizlik və maneəsiz qaytarılmasını təmin edən əlverişli şəraitin yaradılması ;
- ixracı artırmaq məqsədi ilə ölkədə azad iqtisadi zonaların yaradılması üzrə dövlət proqramının işlənməsi ;
- gələcəkdə xarici investorların valyuta əməliyyatlarının yerinə yetirilməsinin norma və qaydalarının liberallaşdırılması ;
- regionlara xarici investisiyaların axınını gücləndirmək məqsədilə regional investisiya proqramlarının, investisiya layihələrinin işlənilib hazırlanması ;
- xarici banklarla əməkdaşlığı genişləndirmək, respublikanın bank sistemi, investisiya layihələri haqqında məlumatı beynəlxalq bank ictimaiyyətinə çatdırmaq, kredit xətlərinin açılmasına çalışmaq.

Xarici investisiyaların milli iqtisadiyyatın inkişafında müsbət rolu xeyli dərəcədə investisiya siyasətinin sosial yönündə təzahür edir. Xarici investisiyaların ölkəmizin təbii ehtiyatlarının istifadəsində iştirakının əsas istiqamətlərindən biri kimi əldə edilən mənfəətin əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə, xalqın ümumi sərvətlərinin ədalətli bölgüsünə yönəldilməsinin təmin edilməsi olduğu fikri ilə razılaşmamaq mümkün deyildir.

3-cü sual üzrə nəticə:

Bu sualda xarici investora Azərbaycan Respublikasında verilən təminatların dairəsi göstərilməklə yanaşı, xarici investisiyanın qoyulması formaları, subyektləri təsbit olunmuşdur.

Nəticə

Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyata xarici sərmayələrin cəlb olunması bir tərəfdən xarici iqtisadi siyasətin yenidən qurulmasının və eləcə də ölkədə gedən bütöv bir iqtisadi sistemin – iqtisadi islahatların, struktur dəyişikliklərinin həyata keçirilməsinin başlıca istiqamətlərini təşkil edir.

Azərbaycanın öz qapılarını xarici iş adamlarının, investorların üzünə açması, “açıq qapı” siyasətinin yeridilməsi, onun dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya etməsinə, beynəlxalq aləmdə nüfuzun yüksəlməsinə təkan verən mühüm amil məhz ölkədə ardıcıl və məqsədayönlü daxili və xarici siyasətin düzgün aparılmasıdır.

Azərbaycan Respublikasında mövcud olan siyasi və iqtisadi sabitlik, yeraltı və yerüstü təbii sərvətlərin zənginliyi, onun tutduğu coğrafi – geosiyasi vəziyyəti, nisbətən ucuz işçi qüvvəsinin, mükəmməl normativ bazanın, əlverişli maliyyə - gömrük və vergi rejiminin olması, xarici investorları ölkəmizin iqtisadiyyatına sərmayə qoymalarına marağını gücləndirir.